

INTERCULTURAL EVALUATION: CONTENT OF THE CONCEPT

*Sylvia Jaskula*¹

МІЖКУЛЬТУРНА ЕВАЛЮАЦІЯ: КОНТЕНТ ПОНЯТТЯ

Сільвія Яскула

Abstract. In the era of growing globalization, the problems of international projects that require cross-cultural evaluation are intensifying. The growing need for cross-cultural evaluation is driving its use by professional experts worldwide, particularly in universities, research institutes, government agencies, schools and the economic sector. This type of evaluation research is increasingly used to determine the values of activities, programs and services of spheres that combine cultures in various areas, such as international cooperation, foreign trade, international educational and scientific exchanges, issues of international security, as well as tourism, health care and insurance services. However, this requires a special approach to research, based on the assessment of jointly agreed criteria, which are often the result of long and skillful negotiations, interaction and dialogue between representatives of various cultural traditions. This is possible in the conditions of reflection of the primary understanding of the relationship between the individual and his culture, and later on the relations between separate cultural systems.

Keywords: evaluation, cultural evaluation, evaluation research, evaluation of values

Анотація. В епоху зростаючої глобалізації інтенсифікується проблематика міжнародних проєктів, які потребують міжкультурної евалюації. Зростаюча потреба в міжкультурній евалюації стимулює її використання професійними експертами в усьому світі, зокрема в університетах, дослідницьких інститутах, державних установах, школах та в економічному секторі. Цей вид евалюаційних досліджень все частіше використовується для визначення цінностей діяльності, програм і послуг сфер, що поєднують культури в різних сферах, таких як міжнародна співпраця, зовнішня торгівля, міжнародний освітній і науковий обмін, питання міжнародної безпеки, а також туризм, охорона здоров'я та страхові послуги. Однак це вимагає особливого підходу до досліджень, заснованих на оцінці спільно узгоджених критеріїв, які часто є результатом тривалих і вправних переговорів, взаємодії та діалогу представників різномітних культурних традицій. Це можливо в умовах рефлексії первинного розуміння взаємозв'язку індивіда та його культури, а згодом відносин між окремими культурними системами.

Ключові слова: евалюація, культурна евалюація, дослідження евалюації, евалюація цінностей

¹ Jagiellonian University, Krakow, Poland. sylvia.jaskula@poczta.onet.pl, <https://orcid.org/0000-0003-2033-5097>

Вступ

В епоху посилення глобалізації зростає кількість і проблематика міжнародних проєктів. Вони повинні враховувати не лише правові, фінансові та технологічні вимоги інфраструктури співпраці, що розширюється, але й різноманітні культурні контексти окремих завдань, що, як наслідок, призводить до появи широкого поля міжкультурних питань. Евалюація досліджень, що визначають цінність цього виду діяльності, природно повинна розробити формулу міжкультурної евалюації, тобто евалюації, заснованої на спільно узгоджених критеріях, які часто є результатом тривалих і вмілих переговорів, взаємодії та діалогу представників складових культур. Це можливо в умовах рефлексії первинного розуміння взаємозв'язку індивіда та його культури, а вже потім відносин між окремими культурами.

Тому для міжкультурної евалюації потрібні спеціалісти з міжкультурної комунікації та компетенцій, міжкультурного менеджменту, антропології знань та соціальних досліджень. Питання діалогу та участі в міжкультурній евалюації, а також евалюація міжкультурного діалогу, міжкультурної участі та сама міжкультурна евалюація все частіше з'являються в темах національних та міжнародних конференцій та у статтях у наукових журналах [2]. Це також є одним із головних сучасних викликів, які ставлять перед собою спеціалізовані оцінювальні евалюаційні асоціації.

Зростаюча потреба в міжкультурній евалюації стимулює її застосування в усьому світі професійними експертами з університетів, дослідницьких інститутів, державних установ, шкіл та економічного сектора. Зокрема, вона використовується для оцінки діяльності, програм і послуг сфер, що поєднують культури в різних сферах, таких як міжнародна співпраця, зовнішня торгівля, міжнародний освітній і науковий обмін, міжнародна безпека, банківська справа і фінанси, а також туризм, послуги, охорона здоров'я і страхування. У кожній із цих сфер були розроблені власні стандарти евалюаційних досліджень, зберігаючи загальну концептуалізацію та тотожність дослідницьких практик, доповнених діалогічним відображенням міжкультурного характеру [9].

Ключові концепти дослідження цінностей

У багатьох країнах світу, де впроваджувалося засади евалюації як у практичному, так і в теоретичному вимірах, інтерес до такого типу досліджень був наслідком процесів демократизації та маркетинга, а також соціальних трансформацій у багатьох сферах життя. Варто зазначити, що запроваджений метод оцінювання евалюації був і залишається тісно пов'язаним зі способом визначення його контенту. Звуження сприйняття розуміння феномена евалюації може зводити її лише до методів вимірювання, процесу збору даних, аналізу чи оцінки реальності, яка досліджується, ігноруючи її процесуальний і соціальний характер.

За цієї причини логічним видається повернутися до історії дослідження евалюації та звернутися до адекватного її розуміння, побудованого на основі більш ніж ста років її практик. Сучасне наукове розуміння евалюації змінювалося з роками, і слід пам'ятати, що визначення поняття «ева-

люація» на початку його існування та після майже 100 років практики є різними. Якщо евалюація зараз має бути основою для надійної практики, то її аналіз має розпочинатися з того, як її розуміють і використовують сьогодні та яких змін вона зазнала з початку свого існування. Посилання на поточні зміни у дослідженні евалюації її коріння здаються необхідними у процесі навчання, розуміння та оцінки його значення. Тим більше, що наступні покоління — від першого до четвертого (і навіть п'ятого [12]) — тих, хто, звертався до її визначення, робили акцент на різних елементах, а отже, різні функції евалюації лягали в основу її практичного використання. Безумовно, протягом понад 100 років визначення феномена евалюації зазнали своєрідної трансформації, але радикально не відірвалися від коренів її визначення, а навпаки — акумулювали загальні досягнення, збагачуючи теорію і практику його застосування з подальшим досвідом, накопиченим у наступних поколіннях.

На наш погляд, одне з найкоротших, найточніших, але й найглибших визначень оцінки евалюації, хоча й ненаукового характеру, запропонувала сучасний британський фахівець з проблеми Хелен Сімонс¹: **«евалюація — це запрошення до розвитку»** [24]. Це визначення дозволяє зрозуміти сенс і важливість вищезазначеного. Його перша частина — «запрошення» підкреслює елементи добровільності, прийняття і навіть певного стану свідомості, а отже, не примусу чи обов'язку. Друга частина «розвиток» означає динаміку, посилення, інтерактивність і перспективність, що в свою чергу несе в собі елемент соціалізації [18]. Таким чином, у розумінні та практиці евалюації Х. Саймонс наголошує на соціальній та середовищній зрілості для проведення досліджень, значення яких не обмежується лише оцінкою діяльності, а й розумінням її допоміжних функцій.

За тривалий період функціонування евалюації з'явилося багато різних визначень і понять, які не можна не враховувати, переглядаючи вже багату, особливо англійську, літературу, присвячену цьому питанню. Багато з них стосуються лише окремих конкретних аспектів розуміння феномена, звужуючи тим самим функції практичного застосування. Прикладом такого обмеженого сприйняття є терміни, в яких евалюація зводиться до лише способу упорядкованого отримання, збору даних та інформації. Цей аспект, безумовно, є важливим елементом процесу евалюації, але не єдиним і в багатьох випадках не найважливішим. Таким чином, залишається поза увагою весь складний перебіг соціального конструювання евалюації, який іноді включає складні елементи дискурсу між суб'єктами, залученими в процес, і складну аксіологічну рефлексію, що супроводжує дизайн евалюації та визначає її цілі і функції. Зазначимо, що у практичній сфері застосування евалюації її також часто отождествлюють з оцінкою. Як і в різних документах і статтях, присвячених евалюації, цей термін найчастіше,

¹Хелен Сімонс — автор численних публікацій у сфері евалюації, евалюаторка міжнародних програм. Зараз почесний професорка освіти та евалюації в Університеті Саутгемптона та незалежна консультантка з евалюації. Колишній президент Товариства евалюації Великобританії. У своїх оціночних дослідженнях, які проводяться протягом понад 30 років, вона зосереджується головним чином на демократичних процесах, наголошуючи на важливості якісної методології (включаючи наратив і тематичні дослідження). У 1990-х роках тренерка і координаторка перших евалюаційних досліджень, проведених у Польщі в рамках програми SMART.

хоча і не завжди послідовно, замінюється терміном «оцінка», але ця оцінка не має контекстуального характеру, а є спробою визначити відповідність нав'язаним ззовні стандартам і вимогам. Визначення евалюації як оцінки конкретної програми з метою підвищення її ефективності також є вузьким підходом до всього комплексного процесу дослідження, оскільки оцінка є лише одним із елементів евалюації [18].

Багато підходів до розуміння евалюації стверджують, що саме судження не є пріоритетом у процесі евалюації. Особливо після розвитку четвертого покоління евалюації все більше значення надається взаємодії та анімації, а також обговоренню та переговорам між учасниками евалюації. Ракурс сприйняття евалюації як оцінки зосереджує увагу на одному з її елементів, ігноруючи, з одного боку, безліч альтернативних підходів, а з іншого — обмежуючи сферу її застосування та впливу. Якщо ми також розглядаємо евалюацію як галузь розвинутих і систематизованих знань, то у цьому контексті було б важко ототожнювати евалюацію з оцінюванням і аналізувати обидві ці категорії як набір теоретичних концепцій [17].

Наступні покоління евалюації запровадили нові способи її розуміння та застосування. Були також зроблені різні спроби стандартизувати концепцію, включаючи одне з перших визначень, що впорядковує її визначення в четвертому поколінні її впровадження, прийняте Об'єднаним комітетом зі стандартів оцінювання освіти в 1981 році. Евалюація оцінки від першого до четвертого покоління показує шлях відходу від вимірювання чи оціночних аспектів до цінностей, зосереджених на: процесуальності, діалогічності, контекстуальності, соціальності, взаємодії, відкритості, жвавості та цілісності.

Таблиця 1. Процес зміни розуміння евалюації

Покоління евалюації	Розуміння евалюації
Перше покоління — вимірювання (<i>measurement</i>)	Як вимірювання, ототожнення з інструментами вимірювання
Друге покоління — опис (<i>description</i>)	Зведення до опису сильних і слабких сторін програм по відношенню до передбачуваних цілей.
Третє покоління — рішення/оцінка (<i>judgement</i>)	Ототожнення з оцінкою, яка потім використовується в процесі прийняття управлінських рішень.
Четверте покоління — процес (<i>process</i>)	Розуміння як процесу, заснованому на глибокій участі як бенефіціарів, так і всіх сторін, залучених до програми.

Джерело: власні на основі E. G. Guba, Y. S. Lincoln, «Fourth generation evaluation» [Guba, Y. S. Lincoln, 1989; Jaskuła, *Metodologia*, 2013]

У результаті домовленості між представниками найбільших установ, що займаються дослідженням евалюації, вона визначається як «систематичне дослідження цінності або переваг конкретного об'єкта» [15]. Визначення, хоч і коротке, але воно містить багато ключових елементів, які вказують на те, що евалюація виходить за рамки питання «Що ми хочемо знати?», досягаючи його більш широкого сприйняття і застосування у контексті міркувань: «З якою метою?», «На що це має бути спрямовано?», «Як?», «Для чого?», «Які дії ми моделюємо?» та «У якому соціальному середовищі ми оцінюємо дії?» та «Який досвід і які шляхи розвитку ми робимо можливими, цінними та творчими?» Аналіз наступних елементів,

які складають запропоноване визначення евалюації, дозволяє зрозуміти не лише суть розуміння її контенту, а й методологію її застосування:

- а) *систематичність* — означає процесивність і динамічність соціального планування та дизайну евалюації, тому, з одного боку, вказує на складну методологію його проведення (на відміну від одноразового акту дослідження), а з іншого — підкреслює безпосереднє посилання на соціалізований та інтерактивний процес евалюації;
- б) *вивчення цінностей або переваг* — евалюація заохочує аксіологічну рефлексію, оскільки неможливо дослідити цінність конкретного об'єкта чи діяльності без обговорення цінностей, визнаних у даній спільноті, якої стосується дослідження, беручи до уваги весь соціальний контекст;
- в) *наявність окремого об'єкта аналізу* — передбачає цілеспрямованість, унікальність та відмінності того чи того «об'єкта», тому евалюаціуються конкретні дії, які мають цілеспрямований характер, а не всі ідентифіковані соціальні проблеми, які за своєю природою можуть і не бути навмисними; крім того, дія в ньому повинна мати окремі часові та масштабні межі [13].

Серед безлічі визначень евалюації та тривалої полеміки навколо її розуміння одне є незаперечним: серцевиною самого поняття евалюації є категорія цінності. Майкл Куїнн Паттон¹, один із провідних сучасних фахівців з евалюації, у своєму визначенні розуміння феномена наголошує на важливості цих цінностей, стверджуючи, що жодне визначення евалюації не може бути позбавлена свідомої концентрації на їхньому розпізнаванні, аналізі та поясненні. Автор книги «Utilization — Focused Evaluation» («Використання — цілеспрямована евалюація») підкреслює корисну роль евалюації, яка виражається в ступені використання результатів дослідження. За його словами, висновки досліджень мають шанс бути використаними користувачами евалюації тим більше, чим більше розуміння та участь різних акторів т.зв. сцени евалюації в дизайні самого дослідження. Отже, цінності, на основі яких робляться висновки, повинні бути предметом демократичних переговорів. Цей діалог відкриває шлях до навчання, а потім розуміння феномена евалюації.

Тому під евалюацією слід розуміти «соціалізований процес, спрямований на визначення цінності даного об'єкта або дію відповідно до критеріїв, прийнятих шляхом діалогу, з метою його кращого розуміння та розвитку» [20]. Тому її не можна плутати з оцінкою, контролем, аудитом, акредитацією чи вимірюванням [8, 11, 14]. Цілком зрозуміло, що евалюація існує в конкретному соціальному контексті, глибоко пов'язаному з напрямками його трансформації, а отже, і соціальної діяльності, часто виступаючи стимулом її розвитку, а не обмежуючись лише прийомами вимірювання, аналізу та оцінки дійсності, що досліджується. Як систематичний аналіз цінності соціальних програм і стратегій, це стає дискурсом, діалогом і переговорами [18]. Це відбувається вже на початку самого процесу евалюації,

¹Майкл Квінн Паттон — незалежний експерт з евалюації з понад 40-річним досвідом роботи в дослідженнях евалюації, колишній президент Американської асоціації евалюації. Автор багатьох книг з теорії та практики, творець концепції евалюації, орієнтованої на використання з підкресленням її корисної ролі.

ініційованого дискусією між зацікавленими сторонами з метою визначення його основних елементів, якими є не лише основний об'єкт, цілі, одержувачі, але й ключові питання оцінювання, критерії, індикатори та способи його використання. Таким чином, евалюація стає рефлексивним визнанням і навіть підтримкою цінності конкретної дії, як результату соціалізованого процесу, як специфічної додаткової вартості, що визначає її важливі функції. Дуже часто вони вислизують з поля зору навіть спеціалістів, що займаються евалюацією, хоча вони чудово описані в майже столітній історії дослідження евалюації, особливо в т.зв. «евалюації четвертого покоління» [4]. У його підході евалюація стає свідомим процесом соціальних змін, а не просто процесом запису та обробки даних. Цей процес може бути більш-менш демократичним, діалогічним або, навпаки, відчуженим і навіть деструктивним. Усвідомлення цих власних особливостей процесу змушує говорити про його власну методологію, що, у свою чергу, означає власну цілеспрямованість, яка не зводиться до правильності конкретної науково-дослідницької діяльності і визначає суспільний зміст евалюації.

Таким чином, етапи процесу евалюації не є довільним кроком дослідника, а мають впливати з більш загальної точки зору соціалізації всіх учасників процесу, зосереджена навколо об'єкта дослідження як своєрідного імпульсу для рефлексії, пізнання себе та інших і, нарешті, аналізу висновків.

Міжкультурна евалюація проти мультикультурної евалюації

Поняття мультикультуралізму та міжкультуралізму (обидва терміни все ще плутають один з одним і неправильно вживають як синоніми) з'являються в наукових міркуваннях протягом багатьох років у контексті викликів, з якими стикаються люди в 21 столітті. Ці інтереси зазвичай ґрунтуються на роздумах про динамічні зміни, спрямовані на створення світу без кордонів і називаються глобалізацією. Для деякого глобалізація, яка спричиняє змішання, синергію та численні зустрічі культур, стає бажаним процесом, який дає надію на вирішення багатьох проблем. Для інших це виглядає як небезпечне явище. Незалежно від того, яку точку зору ми приймаємо, для того, щоб спільна діяльність, що передбачає інтеграцію та взаємодію, проходила в гармонії, необхідний добре продуманий і належним чином спланований процес міжкультурної евалюації. Потреби в цьому типі евалюаційних досліджень протягом багатьох років породжували соціальні, політичні та культурні зміни, що призвело до залучення багатьох груп людей до процесів, які є не стільки мультикультурними, скільки міжкультурними.

Однією з областей із зростаючим рівнем мультикультуралізму та міжкультурних явищ є транснаціональні, а також місцеві освітні програми, що охоплюють як шкільну, так і університетську освіту, а також широкі системи навчання та курсів для потреб конкретних установ майже в усіх сферах життя. Діяльність, яка здійснюється в рамках міжкультурної освіти, створює можливість протистояти конфліктам, розвивати міжкультурні контакти та спілкування, а також формувати ставлення чутливості до ін-

ших культур. Все частіше в світових і польських реаліях ми маємо справу з мульти- та міжкультурною освітою, яка потребує програм підтримки їх розвитку. Перший відкидає всі форми дискримінації та водночас підтримує плюралізм, представлений шкільною спільнотою, тоді як міжкультурна освіта виходить за рамки простого існування пліч-о-пліч і входить у процеси «моделювання власної культури, набуваючи ставлення толерантності та поваги до інших культур» [21, 22].

Ця відмінність є результатом різних визначень понять мультикультуралізму та міжкультуралізму, які, хоча вони мають спільні сфери розуміння, не повинні використовуватися як взаємозамінні. Його наслідком є розрізнення між мультикультурною та міжкультурною діяльністю, що має стати досліджень їхньої цінності. Зростаюча потреба у міжкультурних проєктах створює потребу у проведенні міжкультурної евалюації, яке враховує потреби та можливості культурно різноманітних учасників більше, ніж традиційне оцінювання. Це дуже серйозний аргумент для розвитку відповідно орієнтованої евалюації, яка повинна враховувати культурне розмаїття спільнот та їхню діяльність. Міжкультурна евалюація, сформована як через специфіку свого предмета, так і через специфіку використаної методології, стає викликом для сучасних стратегій евалюації не лише в освітній сфері. Це також особливий тип гуманістичної ідеології вартостей та область соціальної практики, яка обслуговує розвиток діяльності, що поєднує різні культури. Можливості для міжкультурної евалюації полягають не лише в адаптації та реагуванні на потреби політичної системи, переважаючих ідеологій та участі держав і суспільств у міжнародному економічному та культурному житті, а й у вивченні природи та значення соціальних змін і творення нових сфер людської діяльності, досі не охоплених організованим та автентичним діалогом.

Кожний вид евалюації конституюється культурою і реалізується в її специфічному середовищі. Тому евалюація не існує поза культурою. Її планування, перебіг і розуміння є елементом реальності, представленої за допомогою символічної системи, спільної культурної спільноти. Індивідуальне вираження культури виявляється у творенні значень, наданих інформацій, з урахуванням конкретних ситуацій і контексту. Таким чином, міжкультурна евалюація вимагає створення спільних значень у відповідних культурних контекстах через зустріч акторів на сцені евалюації, які походять з різних культур. Зростаючі явища їхньої взаємодії також присутні в сфері евалюації. Висновок полягає у тому, що міжкультурна евалюація також є формою спілкування, яка впливає на рівень розуміння її застосування. Культуралізм, який супроводжує евалюацію, зосереджується на тому, як у культурних спільнотах створюються та трансформуються значення. Створення сенсу є інтерпретаційним за своєю природою, позначене двозначністю та чутливе до ситуаційного та соціального контексту. У широкому значенні культуралізм розуміє культуру як систему цінностей, а також прав, влади та можливостей, тоді як у вузькому значенні він пов'язує вимоги культуралістського підходу з конкретними видами діяльності, включаючи дослідження та оцінку у сфері евалюації.

Міжкультурна евалюація передбачає втручання значень, наданих індивідами в культурному контексті. Це змушує евалюаторів постійно на-

магатися зіставити те, що дана культура вважає цінним, із способами, за допомогою яких люди адаптуються до вимог [25, С. 112]. Це підвищить важливість ролі евалюації та використання її результатів, але, передовсім, це дозволить зрозуміти її ідею незалежно від культурного розмаїття осіб та організацій, які в ньому беруть участь. Це, звісно, пов'язано з ризиком піддатися конфлікту внаслідок неоднозначності та множинності тлумачень цінностей і значень. Однак евалюація, яка уникає такого ризику, загрожує відчуженням. Таким чином, міжкультурна евалюація стає систематичним дослідженням цінностей конкретної дії на основі критеріїв, прийнятих у результаті діалогу між представниками різних культур.

Зазначена діалогічність процесу евалюації забезпечується повним і рівноправним партнерством учасників, залучених до процесу та дизайну дослідження. З цієї причини міжкультурна евалюація має включати елементи оцінювання, перетворюючись на дослідження, яке залучає представників різних культур до вивчення логіки евалюації та навчання таким навичкам, як встановлення цілей, визначення пріоритетів, постановка запитань, вибір критеріїв та показників, а також інтерпретація даних, прийняття рішень на їх основі та зв'язування процесу з його результатами [3].

Партипаційна евалюація (за участю сторін) в особливий спосіб надає всім учасникам евалюаційної сцени відчуття волі та підвищеної відповідальності. Спільний підхід до евалюації передбачає виявлення змін через процеси, в яких беруть участь ті, хто впливає та перебуває під впливом діяльності, що евалюаціонується. Спільна евалюація залучає учасників і користувачів результатів дослідження таким чином, що виходить за рамки простих консультацій. Цей метод передбачає повне та рівноправне партнерство учасників, залучених до процесу планування, аналізу, надання думок та використання результатів евалюаційного дослідження. Це є спільним обдумуванням цінностей, які використовуються в проєкті евалюації, таким чином дозволяючи ідентифікувати відповідні, релевантні дослідницькі питання та, як наслідок, використовувати отримані результати. Це сприяє відчуттю участі та спільного прийняття рішень не лише в плануванні дослідження, але й у всьому процесі, включаючи етап використання отриманих результатів евалюації. Це також може бути діяльність, яка розвиває почуття свободи волі та впевненість у собі, зміцнюючи почуття ототожнення учасників з процесом дослідження. Це дає змогу не лише розвивати навички евалюації, а й спільне навчання, створення стратегій та планування діяльності. Це уможливило розвиток демократичних, захоплюючих методів лідерства та зміцнює груповий процес, сприяючи дослідженню різних думок і точок зору. Таким чином, це може призвести до змін у стратегіях і діяльності.

Цей тип евалюації особливо часто використовується для вивчення міжнародних програм. Залучення до дослідницького процесу представників різних культур дозволяє дізнатися про різні ракурси отримання даних, краще їхнє розуміння та ширшу перспективу використання отриманих результатів. Здається, не лише з теоретичної точки зору, але й з практичної, що неетично та ненадійно проводити дослідження мульти- та міжкультурних програм без активної участі представників усіх залучених культур. Сам процес інтерпретації інформації культурно різноманітний, і лише з цієї причини він не повинен виконуватися евалюатором — представником однієї культури.

Форма спільного соціального дослідження, заснованого на культурно різноманітних представниках, була схвалена ООН [23] і використовується для підтримки розвитку міжнародної діяльності в багатьох країнах, включаючи Канаду¹, США² та Нову Зеландію³. Завдяки участі культурно різноманітних учасників у міжнародних проєктах, міжкультурна та партиципативна евалюація стає природним явищем у таких умовах, залучаючи та включаючи гетерогенні соціальні групи в дослідницький процес. Проте рівень і тип участі сторін обов'язково змінюватиметься залежно від типу проведеного дослідження, наприклад, між евалюацією на місцевому рівні та евалюацією, що здійснюється на макрорівні [5]. Важливо розглянути мету залучення зацікавлених сторін таким чином, щоб максимізувати ефективність підходу, що базується на їхній участі та мультикультурності [16].

У центрі як партиципативної, так і міжкультурної евалюації знаходиться пошук можливостей використання даних евалюації для практичного вирішення проблем, враховуючи контекст і рівень розвитку евалюаційної діяльності. Принцип проведення такої евалюації полягає у залученні якомога ширшої групи учасників до наступних етапів процесу евалюації та проєкту таким чином, щоб забезпечити активну та зрозумілу участь сторін в окремих фазах. Починаючи від діагностики потреб у проведенні самого евалюаційного дослідження і закінчуючи використанням отриманих результатів.

Завдяки цьому учасники процесу мають відчуття свободи під час евалюації — це означає, що вони фактично впливають на його дизайн, представляючи висновки та приймаючи пов'язані з ними рішення — і можуть зосередитися на процесі та результатах, які вони вважають справді важливими. Тут домінує командна робота, яка має на меті розвивати та підтримувати, передусім, почуття відповідальності учасників за те, як буде розроблена та виконана евалюація. У такій моделі відіграє роль модератора, навчає розпізнавати цінності, переводити їх у дослідницькі процедури та інтерпретувати важливість кожного етапу в процесі евалюації.

І партиципативний, і міжкультурний підходи наголошують насамперед на важливості самого процесу евалюації, розглядаючи його як стимулятор залучення та участі в евалюаційній діяльності. Ці аспекти евалюації, таким чином, спрямовані не на «вимірювання досягнутих ефектів», а скоріше на стимулювання процесів розвитку по відношенню до конкретних видів діяльності, як місцевого, так і міжнародного плану. Таким чином, мета такого типу евалюації полягає не лише в тому, щоб заохотити учасників процесу взяти участь у розробці дослідження та аналізі його результатів, а й спонукати учасників діалогу до свідомого впровадження змін. Суть дослідження зосереджена на організації такої співпраці між евалюаторами та іншими зацікавленими особами й установами. А це у свою чергу зміцнює почуття відповідальності учасників процесу, а також важливості — водночас гарантуючи, що їхні реальні потреби та проблеми, як індивідуальні, так і громадські, і в той же час різноманітні культурні, визнаються, аналізуються і стануть предметом оцінки цінності.

¹<http://www.oecd.org/dataoecd/8/3/35135226.pdf>

²http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNABS539.pdf

³<http://nzaidtools.nzaid.govt.nz/participatory-evaluation>

Висновки

Існуючі міжнародні програми евалюації не завжди враховують істотні відмінності в системах цінностей і в моделях організаційної культури евалюаційних програм. Вони часто стандартизують прийняті критерії евалюації, встановлені домінуючими дослідницькими центрами. Значною мірою вони підпорядковані управлінським стратегіям, які мають свій політичний контекст. Існуючий стан справ у таких уніфікованих проєктах не враховує той факт, що процеси глобалізації, а також інтернаціоналізація завдань багатьох інституцій призводять не лише до стандартизації, а й до диверсифікації соціальних контекстів евалюаційної діяльності [7]. Ця ситуація викликає необхідне зростання інтересу до проблеми соціальної, екологічної та культурної адекватності багатьох евалюаційних досліджень, якщо вони не мають бути проявом інституційного домінування та часто самооб'єктивації. Міжкультурна чутливість і компетентність евалюаторів стає все більш необхідною навичкою в цих умовах. Зрештою, вона не існує без елементарних компетенцій у сфері спілкування, тому інтерес до міжкультурної комунікації у сфері евалюації є одним із найважливіших викликів у її сучасних застосуваннях [6].

Домінування прийнятих управлінських стратегій, реалізоване через уніфікацію критеріїв евалюації, пронизує сферу її проєктування, методології, а потім і висновків. Все частіше антропологи та соціологи піднімають проблему «культурного редукаціонізму» [19], який проявляється не тільки в нав'язуванні цілей і предмета евалюації, а й у вищезазначених критеріях визначення цінностей та у профілі компетенції евалюаторів, які розглядаються, як «технократи» в процедурі управління евалюацією. Без урахування контекстуального розмаїття евалюаційних програм, а потім культуралізації процесу проєктування та культурної адаптації критеріїв евалюації міжнародна евалюація без міжкультурної евалюації загрожує соціальним відчуженням або інтеграцією в механізми відтворення існуючих владних відносин. Інтеграція «евалюаційної взаємодії» в єдину організаційну культуру проєкту часто стає неможливою, особливо коли вона реалізується в культурно різноманітних середовищах, в яких ні евалюатори, ні ті, хто піддається евалюації, не мають спільного коду цінностей і значень. З цих причин міжкультурна евалюація ставить питання чутливості, суб'єктивності та надійності евалюаційного дослідження, яке може стати елементом міжкультурної освіти, демократизації дослідницьких процедур і стратегій, а також стимулятором партнерських відносин між учасниками всього процесу евалюації як тип культурної взаємодії. Вони також можуть стимулювати навички та практику міжкультурного діалогу.

У дослідницькій практиці дуже складно визначити реальні межі конкретної культури, тому міжкультурна евалюація є типом підходу, ставлення та дослідницької аксіології, а не об'єктивною сферою її застосування. Врахування компонентів культурної спадщини груп і середовищ, які беруть участь в евалюації, стає стратегічним моментом міжкультурної евалюації, як у разі врахування культурної специфіки конкретного середовища та діяльності, що здійснюється в ньому, так і коли вони є різноманітними. Таким чином, діалог в евалюації дозволяє уникнути пасток транскультурної евалюації, які спрямовані на прийняття єдиних, але в жодному

разі не узгоджених, посилянь і критеріїв визначення цінностей, які переходять від однієї культури до іншої або не є спадщиною жодної з них. Така стратегія, хоча й методологічно можлива, доречна лише у випадку культурно «нечутливих» видів діяльності, тобто тих, що залишаються у сфері техніки та технології, хоча й вони часто культурно позначені та інтегруються у світ людської цивілізації.

Систематизовані процедури рефлексії цінностей, реалізовані у свідомо здійснюваній соціальній діяльності, майже завжди стикаються з проблемою різноманітності та різних способів сприйняття того, що становить їхній зміст і обсяг. Якщо ці процедури самі по собі є формою соціальної дії, вони повинні враховувати їхню культурну адекватність, прийнятність і способи існування в умовах сучасного мульти- та інтеркультуралізму. Таким чином, планування евалюаційних досліджень, а також їхньої реалізації повинні розробити метод їхньої модерації, відбору та соціального визнання особами, групами чи установами, які беруть участь у цьому процесові. Діалог між суб'єктами процесу, вибудованого таким чином, є суттю міжкультурної евалюації, яка може являти собою відкриття не лише для різноманітності, але й для синергії, взаємопроникнення та, нарешті, згоди щодо цінностей, які вважаються спільними або становлять сферу до узгодження. Міжкультурна евалюація в епоху інтернаціоналізації транснаціональних і міжрегіональних проєктів стає цінною стратегією розвитку міжкультурного діалогу в реалії сучасної організаційної культури та динамічні соціальні зміни, враховуючи як специфічні, так і суспільні цінності учасників евалюації.

References

- [1] Cullingford C., 1997. Assessment versus Evaluation. London. CASSELL.
- [2] Feurstein M. T. 1991. Partners in Evaluation: Evaluating Development and Community Programmes with Participants. London. MacMillan.
- [3] Freeman J. 1994. Participatory Evaluations: Making Projects Work, "Dialogue on Development", International Centre, The University of Calgary, Canada, Technical paper no. 94/21994
- [4] Guba E. G., Lincoln Y. S. 1989. Fourth generation evaluation. London. Sage Publications.
- [5] Gujit I. 2014. Participatory Approaches, Methodological Briefs: Impact Evaluation 5, UNICEF Office of Research, Florence.
- [6] Hamond B. Van, Haccou R., (red.). 2013. Zdobywanie i ewaluacja kompetencji społecznych. Projekt Atlas, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa.
- [7] Hogan R. L. 2007. The historical development of program evaluation: Exploring the past and present. "Online Journal of Workforce Education & Development". 2 (4).
- [8] Jaskuła S. 2011. Ewaluacja versus akredytacja — dwa światy w jednej przestrzeni. *Ewaluacja w edukacji: koncepcje, metody, perspektywy* / (red.) B. Niemierko, M. K. Szmigiel. Kraków. Wyd. Grupa Tomami.
- [9] Jaskuła S. 2016. Dialog w ewaluacji międzykulturowej. *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego* / (red.) L. Korporowicz, P. Plichta. Kraków. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- [10] Jaskuła S. 2013. Metodologia procesu ewaluacyjnego. *Ewaluacja programów operacyjnych – aspekty teoretyczne, metodologiczne i praktyczne* / (red.) S. Ernest, A. Etmańska, J. Konkel, J. Rudnicka, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Toruń.
- [11] Jaskuła S. 2012. *Mutualizm ewaluacji i diagnozy edukacyjnej. Regionalne i lokalne diagnozy edukacyjne* / (red.) B. Niemierko, M. K. Szmigiel. Kraków. Wyd. Grupa Tomami.
- [12] Jaskuła S. 2010. O potrzebie re-ewaluacji w społeczeństwie nadmiaru informacji. *Ewaluacja programów operacyjnych – konteksty, dylematy, praktyki* / (red.) K. Kasprzyk, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, Toruń.
- [13] Jaskuła S. 2013. Pedagogika ewaluacji, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”. *Kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej*. Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. Nr 4 (64). S. 45–54.
- [14] Jaskuła S., Korporowicz L. 2014. Odrębność i współgranie. Polskie relacje diagnostyki i ewaluacji edukacyjnej, „Ruch Pedagogiczny” 2.
- [15] Joint Committee on Standards for Educational Evaluation 1981: Standards for Evaluations of Educational Programs, Projects and Materials, McGraw-Hill, New York.
- [16] Kalaga W. (red.). 2007. Dylematy wielokulturowości. Universitas. Kraków.
- [17] Kierzkowski T. 2002. *Ocena (ewaluacja) programów i projektów o charakterze społeczno – gospodarczym w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa.
- [18] Korporowicz L. 2010. Interakcyjna misja ewaluacji. *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty* / (red.) G. Mazurkiewicz. Kraków. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- [19] Korporowicz L. 2012. Refleksja jako działanie. O stałej potrzebie przełamania redukcji w pojmowaniu badań ewaluacyjnych w edukacji / (red.) B. Niemierko, M. K. Szmigiel. Kraków. Wyd. Grupa Tomami.
- [20] Korporowicz L. 2010. Współczesne koncepcje ewaluacji w kontekście wyzwań rozwoju regionalnego. *Ewaluacja programów operacyjnych na poziomie regionalnym – teoria i praktyka*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole
- [21] Lewowicz T., A. Szczurek-Boruta, J. Suchodolska (red.). 2011. Pedagogika międzykulturowa wobec wykluczenia społecznego i edukacyjnego. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- [22] Nikitorowicz J. 1995 *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Uniwersyteckie ‘Trans Humana’, Białystok 1995
- [23] Participatory Dialogue: Towards a Stable, Safe and Just Society for All. 2007 United Nations. 168 p. [https://www.un.org/esa/socdev/publications/prtcptry_dlg\(full_version\).pdf](https://www.un.org/esa/socdev/publications/prtcptry_dlg(full_version).pdf) (Accessed: 10.01.2024).
- [24] Simons H. 1987. Getting to Know School in a Democracy. The Politics and Process of Evaluation, The Falmer Press, London.
- [25] Yevtukh V. 2012. Intercultural Dialogue: Efficient Construct of the Integrative Development of Polyethnic Societies. *Mobility of cultures*, (ed.) L. Korporowicz, “Politeja”, 20/1.